

Az Oktatásügyi Minisztérium Szemléltető Filmkirendeltsége
filmia sorozatából

119.szám.

A HUSZITIZMUS ÉS HUMANIZMUS IRODALMA

Irodalomtörténeti sorozat 25.

Készült: 1952.évben.

1. A magyar huszita-biblia /Müncheni-kódex/ első lapja. 1466. Irodalmunk a XV.századig túlnyomó részben latin nyelvű és vallásos tárgyú. A XV.században azonban megkezdődött irodalmunk magyar-nyelvvé válása. A magyar nyelvű irodalom kialakulása a parasztság forradalmi mozgalmának köszönhető. A XV.századi magyarországi parasztmozgalomnak vallásos ideológiája volt: a huszitizmus. A huszitizmus egyetlen fennmaradt magyar irodalmi terméke az u.n. huszita-biblia. E bibliafordítás középkori irodalmunk egyik legterjedelmesebb alkotása.

2. A Jókai-kódex egy lapja. A XV.század folyamán az egyházi tárgyú művek nyelve is kezd magyarrá lenni. Ennek első jele az 1430-ban készített magyarnyelvű kézírásos legenda, melyet Jókai-kódex néven emleget az irodalomtörténet.

3. Husz Jánost máglyára hurcolják. A huszita tanok követőit Európaszerte üldözte az egyház, mert a huszitizmus harcot jelentett a feudalizmus és az egyház uralma ellen. Husz Jánost máglyahalálra ítélte a feudális reakció. Képünk az aulendorfi Königsseggen-könyvtár kódexéből való.

4. Terménykereskedő a XV.században. A XV.században fokozódott az ártermelés és a vele járó pénzgazdálkodás következtében az állam az adót, a földesurak a szolgáltatások egy részét, a fűpapok a dézsmát pénzben kezdték követelni a jobbágyoktól. Ezzel elviselhetetlen terheket róttak a jobbágyok vállára. A jobbágyság forradalommal válaszolt. /Budai Nagy Antal parasztfelkelése, 1437./ Képünk egy XV.századi terménykereskedőt ábrázol Roderik "Az emberi élet tükre" c. művéből Augsubrg, 1470.

5. Adólajstrom a XV.századból. A pénzgazdálkodásra való áttérés növelte a jobbágyok és az alakuló városi polgárság adóterheit. 1527-ből fennmaradt a legrégebb magyar adólajstrom, melynek két oldalát ábrázolja képünk.

6. Kaloda a XV.sz. végéről. A kizsákmányolás és a feudális elnyomás együtt járt a jobbágyság legkülönbözőbb büntetési formáival. Ezek közül való a kaloda is, melynek korhű formáját ábrázolja képünk. Érthető, hogy ilyen gazdasági, társadalmi körülmények között a XV.századi magyar parasztság nagy számban csatlakozott a huszita-mozgalom forradalmi balszárnyához: a táberitákhoz.

7. Irószoba a XV.század végén. Egykorú fametszet. A kézírásos irodalom lassanként elveszti vallásos jellegét. Egyre több világi tárgyú irodalmi alkotás születik. A könyvmásoló szerzetes mellett

már megjelenik a világi tárgya műveket alkotó iródeák. Képünk egykoru fametszet nyomán egy ilyen iródeákat mutat be, mint az irodalmi élet elvilágiasodásának egyik bizonyítékát.

8. A vajdahunyadi vár lovagterme /XV.sz./. A termelőerők fejlődésének biztosítása és az ország létét fenyegető török veszedelmel elhárítása szükségessé tette a feudális anarchia felszámolását. Az ország létérdeke volt az erős központosított királyi hatalom megteremtése. Ezt a célt szolgálta a Hunyadi ház politikája. Képünk Hunyadi János várát és annak lovagtermét ábrázolja.

9. Verrocchio /1436-1438/ Velencében lévő Collaoni-szobra, a XV. századbeli olasz reneszánsz jellegzetes alkotása. E képpel kapcsolatban most a XV.század Olaszországa felé tekintünk, mert a magyar központosított monarchia kancelláriájának főbb hivatali betöltő tagjai főleg az akkori olasz egyetemeken végezték tanulmányukat. Az ott tanuló magyarok magukba szívták az olasz polgárság és az olasz fejedelmi udvarok műveltségét: a humanizmust. Ez az új műveltség gyökerében világi volt. Ennek a világi műveltségnek irodalmunkban is vannak képviselői és terjesztői. Ezek közül a legismertebb: Janus Pannonius.

10. Vitéz János /1408-1472/ melliszobra és névaláírása. Vitéz János az első magyar humanista 1433-ban Zsigmond magyar király kancelláriájában kezdte pályafutását. Olaszországi egyetemeken tanult és hazatérve Váradot a magyar humanizmus központjává akarta tenni. Jól tudta, hogy a központosításra törekvő királyi hatalomnak nagy szüksége van magasműveltségű, Itáliában tanult humanistákra, akik a királyt tollal és szóval szolgálják. Résében ennek felismerése vezette őt, amikor több magyar ifjút Itáliába küldött tanulni. Közük volt unokaöccse Janus Pannonius is.

11. Vitéz János Livius-kódexe. Vitéz János nagyműveltségű humanista volt. Ő alapította a pozsonyi egyetemet. Klasszikus latinsággal írt és beszélt. Könyvtára messze földön híres volt. Képünk Vitéz János Livius-kódexének egy oldalát ábrázolja.

12. Janus Pannonius /1434-1472/ arcképe egy Corvin-kódex díszítése nyomán. A legnagyobb magyar humanista költő. Korán árvaságra jutott /apja ács volt/ s nagybátyja, Vitéz János neveltette. 1447-1458-ig Ferrarában tanult Guarininek /Veronai Guarinus/ az iskolájában. Páduában jogot tanult. Mátyás trónraléptekor került haza. A király felismerte tehetségét s 1460-ban pécsi püspöknek nevezte ki. Résztvett Mátyás csehországi hadjáratában, de később belekeveredett a Vitéz János szította összeesküvésbe. Menekülés közben halt meg 1472-ben a horvátországi Medve-várában. Janus Pannonius sírjához fűzte Kisfaludy Károly "Barátság és nagylelkűség" című egyfelvonásos darabjának meséjét /1820/.

13. Janus Pannonius verseit és Veronai Guarinusnak hozzá írott leveleit tartalmazó kézirat a XV. századból. /Ferrari izlésű címlapdíszítéssel./ A keret alján volt címert kikaparták. Janus Pannonius Ferrarában tanult Veronai Guarinustól, a híres olasz humanista tudóstól. Mesteréhez hexameteres dícsőítő éneket írt, amelyben emléket állít tanítójának és ujjong az ókori tudományok újjaszületésén.

14. Janus Pannonius Elégiáinak 1514-ben, Bécsben megjelent első kiadása. Janus Pannonius első költeménye 1498-ban jelent meg nyomtatásban egy velencei Polybius-kiadásban. Költeményeiben tükröződnek a humanista költészet jellegzetes vonásai: az egyéni hang, az önbecsülés, a becsvágy, a természet szépségein való ujjongás, a földi lét örömeinek értékelése, elfordulás a skolasztikus élet-szemlélettől, antiklerikalizmus.

15. Janus Pannonius Epigrammáinak Krakkóban, 1518-ban megjelent első kiadása. Janus Pannoniusnak egy leíró verse, négy dicsőítő éneke /panegyricus/, 34 elégiája s több mint 400 epigrammája maradt fenn. Elégiái közül értékesek: az anyja halálára, az Itáliától való bucsuzására, a Galeottohoz és a Váradtól való bucsuzásra írottak. Epigrammái közül jellemzőek: a Galeottohoz, a költői hírnevéhez, a Pannoniához írottak.

16. Masilius Ficinus /1433-1499/ olasz humanista. Commentarius in Platonis Convivium de amore című műve Janus Pannoniusnak ajánlott példánya. Masilius Ficinus humanista tudós levelezésben állott Mátyás királlyal és kapcsolata volt Janus Pannoniusszal, akinek egyik művét is ajánlotta. Képünk a mű első oldalát ábrázolja.

17. Mátyás király és beatriz királyné. Mátyás és Beatriz domborművé képeit élet után készítette a XV.század utolsóelőtti évtizedeiben egy Magyarországon járt északitáliai művész. A domborművek fehér márványból készültek sötétzöld jaspisalapon. Mátyás trónralépésével virágzó szakaszába lépett a magyar humanista irodalom. A magyarországi humanizmus központja Mátyás királyi udvara volt.

18. Mátyás udvara az 1480-1490 között Budán készült Corvin-antifonale egyik inicialéjának díszítésében. Mátyás erős, központosi-tott monarchiát akart megteremtteni Magyarországon. A humanizmust is ennek a szolgálatába állította. Szüksége volt a humanisták tollára és európai színvonalon álló műveltségére mind a vezető hiwatalokban, mind pedig a diplomáciai ügyek lebonyolításában. Képünk egy korabeli inicialé rajzában ábrázolja Mátyás udvari életének egy jelenetét.

19. Mátyás budai palotája. Schedel Világkrónikájának 1493-ban készült metszete nyomán. Mátyás pompaszerető és hatalmát ragyogó külsőségekben is megmutatni akaró király volt. Képünk a budai várat egykoru metszet nyomán ábrázolja.

20. A budai várpalota Mátyás korában rekonstrukció szerint. A budai várpalota rekonstrukcióját többen megkísérelték. Képünk egy ilyen rekonstrukciót ábrázol. Ilyen lehetett a vár Mátyás korában. A napjainkban folyó tényleges rekonstrukció sok részletét a várnak Mátyás korabeli állapotában valósítja meg.

21. Vörösmárvány oszlopfő Mátyás király egyik könyvtárhelyiségéből, 1470 körül. Mátyás építkezéseiben tükröződött a reneszánsz stílus. Erről tanuskodik ez az oszlopfő, mely jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban van.

22. Mátyás király megalapítja könyvtárát a Bibliotheca Corviniana-t. Ez a XVII.századbéli fantáziakép, mely egy római freskó rész-

lete, azt a jelenetet ábrázolja, amikor Mátyás végigjárja kb. 16.000 kötetből álló könyvtárának helyiségeit. Ez a könyvtár a korabeli könyvkiadási viszonyokhoz képest igen gazdag könyvtár volt még számszerűség szempontjából is. A könyvtár leírását Oláh Miklós /1493-1568 "Hungaria" című művében /Vindobonae, 1783/ olvashatjuk. /Közli a gimn. II. o. tankönyv a 21. oldalon./

23. A Magyarországon őrzött legdiszesebb Corvin-kódex első címlapja. /Philostratus, Heroica, / Mátyás könyvtárát 1458 és 1468 között alapíthatta. Sokat áldozott a könyvtárra /egykorra becslések szerint évente 33 ezer aranyat/. A könyvtár állománya: régi latin és görög kéziratok, XV. századbéli kéziratok és nyomtatványok, a budai és firenzei könyvmásoló műhelyekben készített kódexek, vagy ajándékba kapott kódexek és nyomtatványok. Mátyás a budai műhelyben 30 másolót dolgoztatott, Firenzében pedig négyet. A könyveket kezdetben selyembe és bársonyba kötötték és arany, ezüst, zománccsattokkal, kapcsokkal látták el.

24. Diszlap a Philostratus Corvin-kódexből. Ez a legdiszesebb Corvina egyik lapja. Ezek a Corvinák szakok szerint voltak elrendezve a könyvtárakban. A könyvtár gondozói közül megemlíthetjük a következőket: Regiomontanus, Marzió Galeotti, Bartolomeus Fontinus, Taddeo Ugoletti, Antonio Bonfini. A könyvek festői közül nevezetesebbek: Blandius, Girolamo dai Libri, Gherardo, Attavante, Ragusai Félix, Francesco del Cherico.

25. Naldus Waldius könyve Mátyás király könyvtáráról. A Mátyásnak átnyújtott kódex Attavante által festett címlapja. A firenzei humanista, Naldus Waldius Mátyás könyvtárának Itáliát betöltő hírnén fellelkesedve, latin költeményben dícsőítette a könyvbarát magyar királyt. Munkáját a legkiválóbb itáliai miniátor által díszített kéziratban nyújtotta át a királynak.

26. A Regiomontanus-kódex egy lapja. Regiomontanus János /1436-1476/ híres német humanista, csillagász éveket töltött Mátyás udvarában. Képünk a róla elnevezett kódex egy lapját ábrázolja. /Jellegzetes reneszánsz díszítéssel! /

27. Az Emich-féle Corvin kódex címlapja. A Corvin-kódexek jelentős része görög-latin tárgyú volt. Képünk egy ilyen latin tárgyú Corvina címlapját ábrázolja.

28. Bonfinius, "Symposion de virginitate" című munkájának címlapja. Bonfinius /1434-1503/ Itáliából Budára jöve, 1480-ban ezzel a művel köszöntött be. Művét Beatrix királynénak ajánlotta. Szerény kiállítású kódex, Beatrix /hasonlóságra nem sok igényt tartó/ képmásával. Bonfinius Beatrix felolvasója és Mátyás udvari történetírója volt. Mátyás utasítására megírta a magyar nemzet történetét, 1495-ig /"Rerum Hungaricarum decades"/. Legértékesebb része saját koránk története, bár kritika nélkül íródott meg. E műnek az a jelentősége, hogy forrásul szolgált nemcsak a történelem énekműveinek, hanem nagy költőinknek is. Bonfini feljegyezte a kenyérmezei diadal után rögtönzött magyar katonadalokat. /Valkai András, Bogáti Fazekas Miklós, Temesvári István./ Forrásul szolgált még a következő műveknek: Pálóczy Horváth Ádám: Hunniás; Katona: Bánk bán; Arany: Mátyás anyja.

29. Galeotti Marzio egykoru emlékérmé. Galeotto Marzio /1427-1497/ 1447-ben Ferrarában megismerkedett Janus Pannoniusszal s 1461-ben Magyarországra jött. Évekig tartózkodott Mátyás udvarában. Több művet írt. Ezek közül magyar szempontból a legjelentősebb a Corvin Jánosnak ajánlott munkája: "Mátyás király jelen, bölcs és elmes mendásairól és tetteiről". Kiadta először Tordai Zsigmond 1563-ban. Magyarra fordította Kazinczy Gábor és Barna Ferdinánd. Munkája sok jellemző vonást örökölt meg Mátyásról.

30. Schwarz Péter budai professzor Mátyás királyhoz intézett ajánlása egy műve előtt. /Clipeus Thomistarum, Venetia, 1481/, amelyben említést tesz a király által Budán szervezett főiskoláról. A főiskolára /egyetemre/ vonatkozó rész a 22-ik sorban kezdődik.

31. Corvina-kódex kötése 1490-ből. Mátyás külön könyvkötő stílust alkalmazott a Corvinákra. Ez a stílus a reneszánsz könyvkötészet történetében önálló magyar stílus néven szerepel. A kötés barna bőr, amelyet préselt keleti arabeszk és magyaros motívum aranyvirágos lemez díszít. Némely kötésen Mátyás címere látható. Ezekben a kötésekben alkalmazták először az aranyat könyvdíszítésül. A következőkben még három Corvina kötetet mutatunk be.

32. Corvina kötés 1490-ből.

33. Egy Corvin-kódex kötésének hátsó lapja.

34. Vergilius műveit tartalmazó Corvina-kódex kötése.

35. A Budai Krónika 1473-ban nyomtatott kiadásának első oldala. Mátyás király kulturpolitikájának egyik dicsősége, hogy uralkodása idején nyomda működött Budán. A nyomda megalapítója Mátyás alkancellárja, Karai László volt. Karai hozta magával Hess András német nyomdászt Olaszországból 1472-ben és nyomdát alapított. A budai nyomda első terméke a Budai Krónika címen ismert nyomtatvány. Ez az első Magyarországon nyomtatott könyv. Tárgya: a magyar nemzet története a legrégebb időkől 1468-ig. Szerzője ismeretlen.

67 levélből áll. Az egész világon csak 7 példányt maradt fenn belőle. A Hess-nyomda második ismert terméke Leonardus Aretinus egy kis műve. A budai nyomda nem az akkor szokásos gót betűvel, hanem latin betűvel dolgozott. Ez is egyik jelentősége.

36. Mátyás király sajátkezű aláírása és zárószavai 1459. szept. 18-án kelt oklevélen. Mátyás csak kivételes esetekben írta alá okleveleit. Egészen egyedülálló, hogy itt még sajátkezű aláírása mellett külön is megigéri az oklevélben foglaltak megtartását.

37. Mátyás király bautzeni emlékműve /1486/. Ennek a híres korbü emlékműnek pontos mása a budai Várban látható. A bautzeni emlékművet Stein György, Mátyás király helytartója állíttatta 1486-ban.

38. Zrínyi Miklós a költő, aki Mátyás királyról írott tanulmányában példaképpül jelölte meg a magyar humanizmus nagy istáplóját és fejlesztőjét. Ebben az elmélkedésben Zrínyi úgy vélekedett, hogy "az dicsőséges királyoknak életük és vitéz cselekedetei nem-

csak csinálnak az íróknak kívánságot az ő díszcímeket írnia, de sőt nevelnek benne ékesszen szólást". /Korabeli helyesírás szerint! / A következő képekben bemutatjuk Mátyás alakját a magyar szépirodalom és zeneirodalom néhány jelentősebb alkotásában.

39. Emlékdal Mátyás király halálára. 1490 után készült. Ismeretlen a szerzője. 36 sorból álló énekben siratja a halott királyt. Szövege a Gyöngyösi-kódexben.

40. Görcsöni Lantos Ambrus széphistóriája Mátyás királyról. A Hel-tal Gáspár kolozsvári nyomdájában 1581-ben kiadott széphistória a nép ajkán élő Mátyás királyról szóló mondai anyagot dolgozta fel. Képünk az első kiadás címlapját ábrázolja.

41. Bessenyei György hat énekes eposzt írt Mátyás királyról "Hunyadi" címmel. Bemutatjuk a kézirat első oldalát.

42. Vörösmarty "Szép Ilonka" c. elbeszélő költeménye a legsikerültebb költői feldolgozása a Mátyás korabeli témáknak irodalmunkban. Képünk a Szép Ilonka három illusztrációját ábrázolja.

43. Egressy Gábor mint Mátyás király /Barabás Miklós kőrajza/. Nagy színészünk méltó alakításában vitte színpadra Mátyás király alakját Kisfaludy Károly darabjaiban. Itt jegyezzük meg, hogy a XIX.sz. költőinek és íróinak nagyobb része verset, regényt, színdarabot írt Mátyásról /pl. Tompa Mihály, Szigligeti Ede, Jókai, Vajda János, Thaly Kálmán, Endrődi Sándor, Tóth Béla/.

44. Szigligeti Ede "Mátyás király lesz" című drámájának kézírata a szerző rendezői bejegyzéseivel. /1858/

45. Az első opera Mátyás királyról. Heinisch József operakéziratának címlapja. /Mátyás királynak választása./ Bemutatták Budán 1843. dec.15.-én.

46. Mosonyi Mihály dalművet írt Vörösmarty "Szép Ilonka" c. költeménye alapján.

Mosonyi /Brand/ Mihály /1814-1870/, Erkel kortársa, Fekete Mihály gyenge szövegkönyvére dalművet szerzett, amelynek alapja Vörösmarty "Szép Ilonkája" volt. A bemutató előadás 1861. dec.26.-án volt.

47. Padrusz János Mátyás király szobrához készített tanulmányfeje. Mátyás alakja nemcsak a magyar irodalomban, hanem a képzőművészetben is nagy művekihletője volt. Képünk Padrusz János Mátyás tanulmányfejét ábrázolja. Eredetije az Országos Magyar Szépművészeti Múzeumban.

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos